

JOSZIF BRODSZKIJ

POST AETATEM NOSTRAM

VERSEK

TARTALOM

- A zápor hangjára életre kel / Bajcsi Celília
Új stanzák Augusztához / Bajcsi Cecília
Dido és Aeneas / Baka István
Szonett / Baka István
Képeslap K. városából / Baka István
Lükomédszhez, Szkürosz szigetére / Bajcsi Cecília
Anno Domini / Baka István
Majdnem elégia / Baka István
Elégia / Baka István
Tengeri tájkép / Bajcsi Cecília
Post aetatem nostram / Baka István
Októberi ének / Bajcsi Cecília
Egy zsarnokra / Baka István
Odüsszeusz Télemakhosznak / Baka István
Tóvidéken / Bajcsi Cecília
Hús szonett Stuart Máriához / Baka István
1867 / Baka István
Jevgenyijhez / Baka István
A mocsarak közt megbúvó falut / Baka István
Égés / Baka István
A fenevad helyett / Baka István
Ez voltam / Baka István
Elégia John Donne-ért / Gergely Ágnes
- Joszif Brodskij beszéde a Nobel-díj átvételekor / Király Zsuzsa

A ZÁPOR HANGJÁRA ÉLETRE KEL

A zápor hangjára életre kel
a porba lankadt mimózavirág.
A napot az este felezi el,
mint nullákra az olló - nyolcasát -
s összeszűkíti az óralapot,
hogy az derékban gitárba hajol.
Míg szeme a gitáron nyugodott,
fogólap nyílt haja húrjaiból.

A keze most egy sálát simogat.
Ha vállát érintem vagy a haját,
az erős bánat mindjárt hangot ad;
és nem kaphatok tőle semmi mást.
Félsötét. S minket - a tekinteten,
kettőnk egymáshoz bilincsel szemén
kívül - már nem köt össze semmi sem
a keresztrácsos börtön éjjelén.

Bajcsi Cecília

ÚJ STANZÁK AUGUSTÁHOZ

I

Kedd volt szeptember elsején.
Éjjel esett.
Elrepült a madársereg.
Magányos bátor vagyok én,
hogy utánuk se fordulok.
Szézzúzódott a hideg égbolt.
Eső fedi a Napot.
Nem kell a Dél most.

II

Én, az élve eltemetett,
alkonyi tarlón lépkedek.
Csizmám felhasítja a földet
(csütörtök zúg fejem felett),
de a levágott száraz, mint kinek
épp alig fáj, fölfele szöknek.
S kecskefüzek
fúrják rózsaszín hegyeik
a mocsárba, hol semmi sem véd,
és ott, mormolva, a mélybe vetik
a gébics fészket.

III

Kopogj, cuppogj, fortyogj és sisteregj.
Léptem nem növelem.
Te csitítsd, te oltsd el a tüzem,
Te ismered.
Bordámhoz húzom hideg tenyerem,
buckákon át, rejtelmesen
egy hangot, eszméletlen járva, ver fel
talpam, kopogó köveken.
A sötét patakot lesem
riadt szememmel.

IV

Bár a zagyvaság árnyéka elült
szememben, s szakállam magába itta
a nedvességet; s vissza úgy vetült,
az alkonyt megkoronázva, a sapka,
mint léleknek az a határ, melyen
nem léphet át -
én már nem keresem
többé az ellenző, gomb, ingkihajtó,
csizma, ruhaujj melegét.
Csupán a szív dobban meg, akkor épp,
mikor a metszést érzi. Fagytól
borzad, mikor mellembe tép.

V

Előttem mormol a patak,
s szájhásítékba húzódik a fagy.
Máshogy nem is mondhatom, mert mi az, ha
nem arc? miért hely, hol a szakadás
már végbement?
S a rőzsegát
csendjét torz nevetésem felkavarja.
És éjt morzsol a felhőszakadás.
S emberként én, a második alak
vörös szemhéjakon szalad,
fut hullámok habjaira
fenyők alatt, aztán füzesbe szökve,
hasonmásokkal keveredik össze,
hogyan végleg el nem vesznének soha.

VI

Kopogj, cuppogj. Rágd a korhadó hidat.
Hadd szívják szakadékfalak
a temető keresztjének színét. Fű-
szálakra, apró hegyeikre több
kékséget a mocsár már úgyse köt.
Tapodd a szérút,
tombolj a még sűrű lombok között.
Törj a mélybe, gyökérbe, és nyúdd
a földet; s mint bennem, ébressz fel ott
minden halottat s minden fantomot.
Hadd fussanak a tarlón egyenest jött
holtak a tér kihalt falvaihoz,
futó napoknak intve: kalapos
madárijesztők.

VII

A dombok, az üres égboltozat
s a csupán erdőbe vivő utak
között az élet, akarattalan,
ámulattal nézi a nyüzsgő formák
sorát. S a gyökerek befonják
csizmám. És ott, a faluban,
már egyetlen tűz se lobog.
Én a senkiföldjén bandukolok,
s a Nemléttől követelem a jussom.
Kezemből szél tépi a meleget,
fölém csobban a vízzel telt üreg,
sár sodor ösvényszalagot az úton.

VIII

És mintha itt nem is volnék sehol,
csak ott - hajóból kivetetten.
Kimered a tarló, s följebb hatol,
mint hajszálak a halott testen,
s a földből kinyúló füvekben
megélénkül a hangyaboly.
A természet meg, szokása szerint,
leszámol a múlttal. De a világra,
bár arca az alkony sugára,
önkéntelen is gonoszul tekint.

És öt érzékem egyszerre remeg:
csak az erdőtől messze, bárhogy!
Uram! míg szememen a hályog,
bíró ez ügyben nem leszek.

És hogyha - nagy bajomra - így
magammal nem jönnék ki végleg,
Uram, vágd le kézfejem, mint akit
lopáson értek.

IX

Itt, Polüdeukész, te jó barát,
minden összefolyt. Már panaszra sincsen
hangom. Állok, rajtam nyitott kabát,
s szemembe a világ rostán jut át,
az értetlenségén. Oh, Isten,
én már süketülök. És vakulok.
Nem hallom a szavakat, és a hold
mintha húsz wattal égne. Hát legyen.
Nem járok csillag s cseppek közt az égen.
Ne énekem visszhangozzék, hanem
a köhögésem.

X

Szeptember. Éj. Az ország: gyertyaláng.
De vállam mögül még nézi az árny
lapjaim, s vájkál a felszagotott
gyökerekben. S a gangon alakod
mint víz zummog és buborékol,
s felrántott ajtókbán az égbolt
csillagaként rám mosolyog.

XI

Felettem már alkonyodik.
És minden nyomot víz borít.

Mind jobban húz hozzád a szív, de nincs
más sorsa: egyre távolabb tart.
És beszédemben egyre több a fals hang.
De mindent a sorsnak tulajdoníts,
ne a követelődző vérré gondolj,
s ne buta tüskére, ha fáj.
És ha a mosolyom várod - megállj!
Mert hogyha arra nyílik is a száj,
örök sír, melynek mosolyom szól,
s kályhafüstnél könnyebb, ha tovaszáll.

XII

Euterpé, te vagy az? Hova is
kerültem? S alattam mi ez: a víz,
a fű, a hanga-líra sarja,
s a patkó, ami hajligatja,
a szerencse képe -
olyan lehet talán,
mint menni, poroszkáló lépkedésben,
ugyanolyan szusszal galopp után,
amit te nem tudsz - de Kalliopé sem.

Bajcsi Cecília

DIDO ÉS AENEAS

A nagy ember az ablaknál merengett,
s a nőnek egy világ határa volt
a férfi széles görög tunikája,
melynek redőzete az elcsitult
tengert idézte.

Az ablak előtt
állt Aeneas, s tekintete oly távol
volt már e várostól, hogy ajkai
bezárultak, mint kagyló héja, melyben
moraj lakik, s a serleg horizontja
is moccsatlan volt.

Dido szerelme
halacska volt csak - képes volna tán
hajója tajtékzó nyomát követni
a karcsú test, s szilaj hullámokat
hasítva utolérhetné - de ő
képzeletében már a partra lépett.
S a tenger könnytengerré változott.
De, köztudott, a kétségbeesés
pillanatában támad fel gyakorta
a kedvező szél... Így hát a nagy ember
elhagyta Karthágót.

Dido csak állt
a máglyánál, melyet a katonái
gyújtottak meg a városfal tövében,
és nézte, hogy a tűzben délibábként
remegve, füst és lángok közt, hogyan
dőlt össze, hull szét hangtalan Karthágó
sok évvel Cato jóslata előtt.

Baka István

SZONETT

Be kár, hogy azt, amit jelent nekem
a létezésed, néked az enyém nem
jelentheti talán már sohasem.

... Ki tudja, hányadszor dobom be most
a drót-kozmoszba én, e grundon állva
a rézgarast, a címer-koszorúst,
s próbálkozom kétségbeesve-árván,
hogy véled összekössenek... De jaj,
annak, ki egy egész világ helyét
nem tölti be magával, nem marad más,
mint forgatni a számtárcsát, miként
az asztalt egy spiritiszta szeánszon,
míg visszhangot nem kelt a másvilágon
a hördülő, elaggott készülék.

Baka István

KÉPESLAP K. VÁROSÁBÓL

Tomas Venclovának

E romok az idő s az oxigén
győzelme. Egy újmódi Arkhimédész
kiegészíthetné a régi törvényt
egy új cikkellyel, hogy a térbe mártott
testet a tér szorítja ki.

A víz

borús tükrében tördeli a Kurfürst
kastélya romjait; ma biztosan
jobban figyel a folyó jóslatára,
mint ama dölyfös években, midőn
a Kurfürst lakta.

Kószál valaki

falai közt, és turkál az avarban.
A szél az, aki tékozló fiúként
megtért az ősi házba, és az összes
levél egyszerre hullt elébe.

Baka István

LŰKOMÉDÉSZEZ, SZKŰROSZ SZIGETÉRE

Elhagyom a várost, mint Thészeusz
a Labirintust - Minótauroszt
a bűzével, s Ariadnét Bakkhosza
karjában turbékolva.

Győzelem! Szép!

A hős apoteózisa. Az Úr
épp akkorra szervez találkozót,
mikor mi, véghezvivén az ügyet,
zsákmányunkkal kapukon túl vagyunk, hogy
örökre elmenjünk innen, s soha,
ide többé soha vissza ne térjünk.

Végül is, a gyilkosság az gyilkosság.
A halandó küzdjön a szörnyek ellen.
Mégis, hogy halhatatlanok, ki mondta?
És, hogy ne tarthassuk magunkat a
legyőzötteknél különb embereknek,
Isten elvesz tőlünk minden jutalmat,
messze az ujjongó tömeg szemétől,
s hallgatást parancsol. És elmegyünk.

Most már tényleg mindörökre. Hiszen
ha az ember büntette színhelyére
vissza is térhet, de oda, ahol
megalázták, már nem tud visszamenni.
S e ponton az Istenség tervei
s a megaláztatásunk érzete
olyan tökéletesen egybeesnek,
hogy nem marad más mögöttünk, csak éj,
bűzlő állat, ujjongó tömegek,
házak, tüzek. És Bakkhosz a homályos
grundon Ariadnéval enyeleg.

Egyszer majd mégis muszáj visszatérni.
Vissza. A szülői házhoz. Haza.
És utam ezen a városon visz keresztül.
Istenem, add, hogy akkor ne legyen
nálam a kétélű kard, hisz a város
azoknak, akik lakják, többnyire
központi terénél, tornyainál
kezdődik.

De a vándornak a szélén.

Bajcsi Cecília

ANNO DOMINI

A tartomány karácsonyt ünnepel.
A palotát fagyönggyel koszorúzzák,
előtte fáklyák száza füstölög.
Koszos, víg férfiak özönlik el
lármásan, egymást lökdösve az utcát
a helytartói palota mögött.

A Helytartó beteg. A fekhelyen,
sállal takarva, mit még Alcazárban
vásárolt néhány éve, asszonyá-
ra s titkárára gondol; odalenn
ők üdvözlik a vendégek hadát ma.
Aligha féltékenykedik. Ma már

sokkalta fontosabb megbújni
a betegségek, álmok, a Hazába
visszavezénylés halasztásai
hégében. És mert tudja, hogy soha
nem kell a csöcseléknek szabadság a
jó hangulathoz, élte párja is

megcsalhatja kedve szerint. Mire
gondolna, ha a betegség, a bánat
nem emésztené? Ha szeretne még?
A gondokat ijedten messzire
kergeti, fázósan megvonva vállát.
A fülledtség a vigalom hevét

alig mérsékli. Jócskán ittasak
a törzsfők, bámulják a messzeséget
üveges szemmel - ellenség sehol.
Zárt fogsorukon vibrál a harag;
mint a kerék, mit fognak még a fékek,
mosolyba dermed mind, míg körbehord

nagy tálakat a szolga. Dallamok
foszlányai. Egy távoli kiáltás.
Kisurrant már a vendégek közül
a titkár és az úrnő. A falon
a császári sas, mely kitepte máját
a Helytartónak, denevérszerű.

És én, az író, ki sokfele járt,
az ekvátort is átszeltem számárral,
nézem a táj szendergő halmain,
s összehasonlítom kettőnk baját:
őt nem akarja látni már a Császár,
engem fiam és Cynthia. Mi itt,

itt rothadunk el. Ám e keserű
közös sorsunk nem alapja a gőgnek,
hogy megtagadjunk Istent és hitet.
A sírban úgylis egyenlők leszünk.
Éltünkben hadd legyünk különbözőek!
A palotából elfutnod minek -

hazád felett ítélni nincs jogod.
Kicsorbul az ítélet szégyenedben:
másé hatalmad és örökösöd...
Beh jó, hogy már nem érkeznek hajók!
Beh jó, hogy végre befagyott a tenger!
Beh jó az is, hogy fellegek között

a madarak se bírnak ily tehert!
Nem is lehet tán a szemükre hányni.
De testünk súlyával arányban áll
gyöngécske testük hangja, meglehet.
Hadd szálljanak helyettünk ők hazáig!
A hangjuk ott helyettünk is kiált.

A Haza... Cynthiánál idegen
urak, akárha új Háromkirályok,
hajolnak éppen a bölcös fölé.
A kisdéd alszik. Csillagfény dereng,
mint keresztelődmedence alá hullt
parázs. De elcserélik ők e fényt

hazug dicsfényre, a szeplőtelen
fogantatást pletykálkodásra, apját
elhallgatni találnak így okot...
A palota kihalt. Már fénytelen.
Az utolsó fáklyákat is kioltják.
Végül csupán két ablakszem ragyog:

az enyém, aki hátat fordítok
fáklyámnak, nézve, hogy süllyed korongja
a holdnak, s látom - hóban - Cynthiát;
s a Helytartóé, aki ott forog
a fekhelyén, birkózva még a kórral,
s fényt gyújt, hogy lássa támadó baját.

A támadó meghátrál. Pirkadat
híg fénye földünk hátsóudvarából
ágaskodik, benéz kíváncsian
az ablakon; de maradékokat
lel csak a tegnap esti lakomából,
ingadozik. Aztán továbbsuhan.

Palanga

Baka István

MAJDNEM ELÉGIA

Hajdan a Tőzsde-oszlopsor alá
futottam, az eső végét kívárni.
S azt hittem, hogy isteni adomány.
S talán nem tévedtem nagyot. Akármi
ért akkor, boldog voltam. Angyalok
szolgája, vámpírokkal hadakoztam.
A szép leányt, ki kecsesen futott
a lépcsőn, úgy lestem, oly izgatottan,
mint Jákob.

Ám ez többé tán soha
nem térhet vissza. Elrejtőzött. Mégis
kérdőjel nélkül írom fel: „hova”,
az ablakon kinézegetve én is.
Most szeptember van. Előttem a kert.
A távolban a mennybolt dübörög még.
A sűrű lomb közt éretten a körték,
mint férfiú-jelképek függenek.
És szendergő elmémbe, mint sivár
konyhájába a kapzsi rokonoknak,
csupán a zápor hangja lopakodhat:
nem zene még, de nem is lárma már.

Baka István

ELÉGIA

Drága barátnóm, ugyanaz a kocsmá.
Ugyanazok a giccsek a falon,
ugyanazok az árák. Tán a bor jobb?
Nem hiszem; az se lett se jobb, se rosszabb.
Fejlődés nincs, de éppen ez a jó.

A postajárat pilótája, mint egy
bukott angyal, vodkát vedel magában.
Múltat idézőn megindítanak
a hegedűk. Az ablakon tetők
derengenek be szüzesség-fehéren.
Harangok zúgnak. Besötétedett.

Miért hazudtál? És fülem miért nem
különbözteti már meg az igaztól
a hazugságot? Új szavakra vágyom,
miket te nem tudsz - tompa, idegen
szavakra, ám azokra is csak a
te fénylő hangodon, mint azelőtt.

Baka István

TENGERI TÁJKÉP

I

Október. Most reggel fele
arccal gáton fekszik a tenger.
Az akáciák hüvelye,
mint eső a tetőlemezzel,
a széllel csicsotkára jár.
A tengerből kelt csillag inkább
éles, mintsem maró sugár;
és tükrözve éles mivoltát,
az ott evező férfiak
nézik a havas fogakat.

II

Míg a bátor délnyugati
szél, titkos ujjaiiba zárva,
a felhőket kifésüli -
a robbanó agave, pálma
közt riadalmat keltve, egy
szappant kerülő toalettrel,
prófétánk tetten éretett
bálványteremtés közepett, de
első kávéját issza már,
s a parton negligésében áll.

III

Keresztet vet, s a tarajok
hátára ugrik, de a kézi-
tusa csődöt mond. A kioszk
lapjával fölszerelve, nézi
alumíniumfotelok
egyikén a tegnapi sajtót;
dereglye korhad; és dohog
a cirkáló, messze a parttól,
s a hömpölykövek sima nyak-
szirtjén kiszárad a moszat.

IV

És elhagyja a partot. A
hegyre erősen, könnyedén megy.
S leander, bugenvillea
közt a bárkába visszatér, mely
a hegyvel már úgy összenőtt,
hogy az öböl, bozótba látva,
úgy érezhette, mintha fönt
léket kapott volna a bárka;
s asztal áll azon a hajón,
mit elhagyott jószág, barom.

V

Toll. Tintatartó. Nagy meleg.
Linóleum ragad a talpra.
A toll a múltat írja meg,
s nem a jövőt önti szavakba;
azért, mert mindezen sorok
szerzője, akit a királlyság
irigyelt szeméért, a jós,
kinek most cáfolat a válasz,
elvesztvén jósló óhaját,
a lírát pengeti tovább.

VI

Hogy, mikor épp nincsen szezon,
az ember a tengerre jöjjön,
nemcsak az anyagi haszon
miatt dönt, hanem mert a börtön
kapujából ez kimenő
az év zárójelébe. Tőlem
ne vegyen baksist az Idő!
Tér, barátom, te kapzsi földem!
A sas is kiszolgált hiven
négy kort a húszkokekesen!

VII

A dombról le szőlő szalad,
s véraláfutás-zöld színű itt.
Az asszonyok a házakat
itt vérbükkal most is befűtik.
Meggzólal az esti kakas.
És lassított szaltót pörögve,
a hold nem fenyegeti az
aszfalt tükrét, hogy összetörne:
vele ezer csillagokat
az öböl magába fogad.

VIII

Mikor olyan sok minden áll
mögötted, főleg keserűség,
semmilyen támaszra ne várj,
ülj vonatra és szállj ki, nézz szét
a tengernél, mely tágasabb
és mélyebb. Ezzel a fölénnyel
épp nem túl nagy örömet ad.
De ha már árvaságot érzel,
jobb ily látvány, amilyen ez:
hogyan felkavar, s nem megsebez.

Koktebel

Bajcsi Cecilia

POST AETATEM NOSTRAM¹

A. J. Szergejevnek

I

„A Birodalom a hülyék hona.”
Leállítják a forgalmat a Császár
érkeztekor. Az ünneplő tömeg
nyomja a sorfalat - hangoskodik;
de a palankin zárva. A rajongás
tárgya nem a profán kíváncsiságé.

A palota mögötti, most üres
kávéházban csak egy görög csavargó
s egy rokkant dominózik. A terítőn
az utcafények hulladéka, és
az üdviválgás hangjától lebegnek
a függönyök. Drachmákat számol a
vesztes görög; a nyertes hadirokkant
keménytojást rendel csipetnyi sóval.

Az ágyasházban azzal szédíti
egy vén adóbérlő a kis hetérát,
hogy látta az Uralkodót. A lány
nem hisz neki s kacag. Ilyenek itt
az előjátékok a szerelemhez.

II / A palota

Márványba vésett nimfa és szatír
bámulja mélán a fürdőmedencét,
melynek vizén most rózsaszirmok úsznak.
A Helytartó önkezűleg gyapálja
a helybeli királyt a süteményben
megégett tollú három szép galambért
(felröppentek a tésztából, mikor
felvágták, ámde rögtön visszahulltak).
Az ünnep s tán a karrier befuccsolt.

A király némán vonaglik az izmos,
hatalmas helytartói térd alatt
a nyirkos kőpadlón. A rózsailleszt
ködsűrű. Néznek, oly közömbösen,
maguk elé a szolgák, mint a szobrok.
A sima kő se tükröz vissza semmit.

¹ A cím fordítása: *Időszámításunk után.*

Északi hold homályában, a konyha
kéménye mellett kuporogva nézi,
egy macskát fogva, a görög csavargó,
hogyan viszik ki, gyékénybe tekerve,
a rabszolgák a szakács tetemét,
s hogy ereszkednek lassan a folyóhoz.
Kavics csikordul.
A tetőn a férfi
kezét a macska szájára tapasztja.

III

A borbély, akit elhagyott fiúja,
tükrébe bámul szótlanul - bizonytal
utána búsul, s közben elfeledte,
hogymár beszappanozta a klienset.
„Fiúcskám tán nem is jön vissza többé.”
Kliense közben békésen szunyókál,
és minden álma szintiszta görög:
szakállas istenarcok, khitarások,
gümnazeioni birkózók veríték-
szaga izgatja.
Most a mennyezetről
légy válik el, s egy tiszteletkört téve,
a szappanos, fehér pofára ül,
melynek gazdája alszik, s ő a habban,
mint Xenophón peltasztái az örmény
hegyek havában, lassan araszolgat,
sziklákon, szakadékokon keresztül
a csúcs felé, a száj barlangja mellől
az orr hegyére hágva föl merészen.

Rettentő, fekete szemét kinyitja
a görög, és a légy visítva elszáll.

IV

Ünnep utáni száraz éjszaka.
A kapualjban lópofájú zászló
levegőt majszol. Holdfény önti el
a sikátorok labirintusát:
a szörnyeteg, feltehetőleg, alszik.

A palotától távolodva fogynak
a szobrok. Lassan elmarad a stukkó.
És ha az ajtó a balkonra nyílik,
bezárják éjszakára. Nyugalom
csak a falaktól várható emitt is.

Baljósan visszhangoznak lépteink
és védtelenül is; a levegőt
már halszag járja át: a házsorok
se folytatódnak végül.
Ám a holdfény
ösvénye fut tovább. Éjszín felukka,
fekete macska, rajta átoson
s szétolvad a sötétben, így jelezve,
hogyan továbbmenni már nem érdemes.

V

A hirdetőtáblákra kiragasztott
„Kiáltványában az uralkodókhöz”
a hírneves helybéli dalnok, forrva
a méltatlankodástól, vakmerően
felszólít, hogy tüntessék el a Császárt
(egy sorral lejjebb) a rézgarasokról.

Gesztikulál a sokaság. Az ifjak,
galambbősz aggok, érett férfiak
s írástudó hetérák egyaránt
s egyhangúan bizonygatják, hogy eddig
„ilyen még nem fordult elő” - de azt
nem pontosítják, hogy mi volna ez
az „ilyen”:

bátorság vagy talpnyalás.

A költészet valószínűleg épp a
pontos határok nemlétéből áll.

Elképesztően kék a láthatár.
Hullámmoraj. A napsütötte sziklán
elnyúlva, mint a gyíkok márciusban,
egy csupasz férfi piacon lopott
mandulát majszol. Pár lépésre tőle
két összeláncolt rabszolga szeretne
fürödni, szemmel láthatólag, és
egymást nevetve egymás rongyait
cibálja le.

Elképesztő a hőség;
a szikláról lecsusszan, szemgolyóit
kifordítva a görög: olyanok most,
mint drachmapár a Dioszkuroszokkal.²

² *Dioszkuroszok*: Kasztór és Polüdeukész (latinosan: Castor és Pollux), a görög mitológiában a megbonthatatlan barátság jelképei. Az ő képmásukat helyezték el a görög pénzérméken. A klasszikus kor görögjei istenkáromlásnak tartották az uralkodók képmását az érméken; azok csak isteneket vagy jelképeiket ábrázolták; valamint a mitológia alakjait.

VI

Csodálatos akusztika! Tizenhét
évig etette Lémnoszon³ a mester
a tetveket. De, úgy látszik, megérte!

S remek nap a mai. A sokaság a
stadion öntőformáját kitölti,
s lélegzetét is visszafojtva, némán
hallgatja most, a küzdőtérré lépő
két bajvívó hogyan becsmérli egymást,
hogy tűzbe jövén kardot rántsanak.

E viadalnak nem ölés a célja,
hanem a méltó, logikus halál.
A sport a dráma törvényére épül.

Csodás akusztika. A tribünön
csak férfiak. A nap bearanyozza
a kormánypáholy oroszánjait.
A stadion egyetlen óriás fül.

„Dög vagy!” - „Te vagy a dög.” -
„Dög és
szemét vagy!”
S ekkor a Helytartó, akinek arca
gennyedző tőgy, visítva felröhög.

VII / A torony

Borongós délelőtt.
A Vártorony felhőkben elvesző
vastüben kicsúcsosodó tetője
több célra szolgál: villámhárító,
világítótorny s az állami
zászlót is erre húzzák ünnepekkor.
A Torony minden emelete: börtön.

Kiszámították, hogy átlagosan -
a satrapák s a fáraók alatt,
s később is: Krisztus, Mohamed után -
kivégezték vagy börtönökbe csukták
a népességnek úgy hat százalékát.

³ Lémnosz: sziget az Égei-tengeren, száműzetés helyéül szolgált és szolgál.

Száz éve épp ezért a mostani
császár nagyapja a törvénykezésben
reformokat hozott. Törölte a
halálbüntetés nemtelen szokását,
s egy különleges törvénnyel a hat
százalékot kettőre szorította,
de persze, eztán életfogytig ült,
kit érintett ez. Mindegy, bűnös-e
vagy ártatlan; a törvény éppen úgy
behajtatik, akárcsak az adó.
És akkor építették ezt a Tornytot.

Kápráztató a krómozott acél.
A negyvenedik emeleten egy
kanász, a világítóablakon
kidugva arcát, mosollyal köszönti
látogatóba érkezett kutyáját.

VIII

A szökőkút, mely tenger habjait
hasító delfint ábrázol, kiszáradt.
Ez teljességgel érthető: a kőhal
víz nélkül is jól megvan, és a víz
szintén - hal nélkül, mit kőből faragtak.

A döntőbíróóság ítélete
ilyen. Mert az is épp ennyire száraz.

A palota fehér oszlopsora
alatt, a márványlépcsőn ülve, tarka,
gyűrött köpenyben, napcserzette bőrű
vezérek várják a királyukat,
mint egzotikus csokor a terítőn -
a váza poshadó vizében ázva.

Jön a király. Vezérei felállnak,
megrázva jól a lándzsákat. Mosoly,
csók, ölelés. Ám a király zavart;
de íme, ez a barna bőr előnye:
nem látszanak a véraláfutások.

A görög csavargó egy kisfiút
kérdézet. „Mit pofáznak?” - „Kik ezek?”
„Aha.” - „Mégköszönik neki.” - „Ugyan mit?”
A gyermek fénylő szemmel néz reá:
„Hogy törvényt hozott a koldusok ellen.”

IX / Az állatkert

A rács, mely elválasztja az oroszánt
a látogatóktól, vasváltozatban
a dzsungel zűrzavarát idézi.

Moha. Fémharmat súlyos cseppjei.
Lián, mely körülöleli a lótuszt.

A természetet olyan szeretettel
utánozzák itt, amire az ember
képes csak, akinek sosem közömbös,
hol téved el: az erdő rejtekén vagy
a sivatagban.

X / A császár

Atlétaizmú légiós ezüstlő
mellvértben strázsál az ajtó előtt,
amely mögött szünetlen víz csobog,
míg ő az ablakból a nőkre bámul.
Egy álló óra eltelt már, mióta
ott ácsorog, lassacskán úgy tűnik, hogy
nem más és más szépasszonyt lát alant,
csak ugyanaz az egy jön erre folyton.

Hatalmas, arany M betű diszíti
az ajtóablát, ám ez, lényegében,
csak vázlat, hogyha összevetjük azzal
a másikkal, mely az erőlködéstől
kivörösödve görnyed most a víz
fölé, hogy benne tükörképe minden
kis részét megvizsgálja gondosan.

Végül is, ez a víztükör se rosszabb
a szobrászoknál, kik telefaragták
e képmással az egész birodalmat.

Áttetsző, lágyan suttogó az ár.
Fölötte fejtetőre állt Vezúv
merengve tétovázik még kitörni.

Ma szinte minden csikorogva jár.
A Birodalom olyan, mint a gálya,
mely szűk csatornán próbál áthajózni.
Az evezők a partot verdesik, s a
fedélzetet felszaggatják a sziklák.
Nem, azt nem mondhatják, hogy
megrekedtünk!

Van haladás, a haladás nem áll meg.
Mégiscsak úszunk. És nem ér utol
még senki sem. De, ó, jaj, mily kevésbé
hasonlít ez a régi gyorsaságra.
Sóhajtva gondolunk a múlt időkre,
mikor simán ment minden.
Még simán.

XI

A szürkületben mécs erőlködik.
A lámpabélről füst száll vékonyan
a mennyezet felé, melynek fehéré
a rémisztő sötétben bármilyen
parányi fénnel kiegyezne már.
Ha kormol is.

Az ablak-túli éjben
a gyomlálatlan kertre Ázsia
zápora zúdul. Ám az elme száraz.
Annyira száraz, hogy az ölelés
halvány, hideg tüzetől is kigyullad,
előbb lobban fel, mint a papiros
vagy mint a korhadt rőzse.

De nem látja a mennyezet e lángot.

Maga után se kormot, se hamut
nem hagyva, fölkel és kimegy a férfi
a nyirkos éjbe, kertkaput keresgél.
De bent a lappantyú ezüstösen
rikolt és visszarendeli.

Megázva
szót fogad, ismét a konyhába lép,
s övét kioldozgatva, megmaradt
drachmáit mind az asztallapra szórja.
Aztán kimegy.
Most hallgat a madár.

XII

A disszidálni készülő görög
kerített egy bőszejű zsákot, és a
piac környékén összefogdosott
tizenkét macskát (feketéket); ezzel
a karmolászó, nyávogó teherrel
ért éjjel az erdős államhatárra.

Hold fénye áradt, ahogy júliusban
szokott csak áradni. Az őrkutyák
bús csaholása visszhangzott a szurdok
minden zugában: elcsitultak a
macskák, megdermedt szinte mind a zsákban.
S a görög így szólt halkán: „Jó utat!

Athéne, most ne hagyj el! Járj előttem,
vezess!” - magában hozzátette még:
„Hat macska épp elég lesz erre a
határszakaszra. Minek pazarolni?”
A kutya nem szalad fel a fenyőre.
S a katonák - e népség babonás.

Ment minden, mint a karikacsapás. Hold,
macskák, kutyák, babona és fenyők -
a mechanizmus működött. Felért
a hegygerincre. Ám e pillanatban,
midőn már egyik lába másik állam
földjén állt, rádöbbsent, hogy mit mulasztott:

megfordult, s megpillantotta a tengert.

Ott hullámozott alant, a messzeségben.
Az állatoktól eltérően az ember
elhagyni képes azt, amit szeret
(így tér el méginkább az állatoktól).
De, mint kutyát a nyálcsurgása, élő
természetét elárulják a könnyek:

„Thalassza!...”⁴

Ám e szörnyeteg világban
soká nem ácsoroghatsz nyílt színen,
a hegygerincen, holdfényben, hacsak nem
akarsz céltábla lenni. Vállra véve
terhét, vigyázva indult lefelé,
a kontinens mélyébe, és előtte

feltűnt a horizont helyén a fenyves.

Baka István

⁴ *Thalassza*: tenger (görög).

OKTÓBERI ÉNEK

Kitömött fűj, de régen
állsz a kemencepadka-szélen.
Az öreg óra üt, s ahogy estére jár,
felvidítja a gyűrt hárttyát a cirpeléssel.
A ház előtt a fa borongó gyertyaszál.

A tenger már négy napja morajlik a gátnál.
Tedd félre a könyvet, vedd elő a tűt;
stoppold fehéreműm, de ne gyújtsd fel a lámpát:
a sarokban hajad
aranya süt.

Bajcsi Cecília

EGY ZSARNOKRA

E kávéházba járt: itt görnyedett;
civilben még - kopott posztókabátban.
Később a jámbor törzsvendégeket
lecsukta mind, a világkultúrával
így végzett, bosszút állt (nem rajtuk ám,
csak az Időn), mert nem volt rangja, pénze,
unatkozott, s a huszonegyezésben
játékot veszített egymás után.

Nem élte túl a bosszú az Időt.
Most zene harsog, tréfákon derülnek
az emberek nyüzsögve. Ám előbb
körülsandítanak, mikor leülnek.
Körül matt műanyag, nikkell vakít;
brómnátriumszagú a sütemény is.
Záróra tájt, színházból jöve, mégis
- inkognitóban bár - őt látjuk itt.

Felpattan mind, amikor ő belép.
Ki kötelességből, ki az örömtől.
De ő egy csuklómozdulattal rögtön
leinti őket: ennyi épp elég.
Kávéját issza - jobb, mint hajdanán,
elterpeszkedve peracet ropogtat,
oly finomat, hogy dicsérenék talán
ők is, ha feltámadnának a holtak.

Baka István

ODÜSSZEUSZ TÉLEMAKHOSZNAK

Télemakhoszom,
Trója ostroma
már véget ért. Nem emlékszem, ki győzött.
Talán a görögök, hisz ennyi hullát
mi, görögök, hagyunk csak idegenben...
És mégis, a hazafelé vivő út
túl hosszú lett számomra, mintha csak
Poszeidón, míg ott vesztegettük az
időt, a távot megnyújtotta volna.
Így hát nem is tudom, hová vetődtem,
milyen vidék ez. Egy koszos sziget,
viskók, bozótok, disznórőfögés,
egy elvadult kert, valami királyné,
fű és kövek... Kedves Télemakhosz,
egyik sziget olyan, akár a másik,
ha túl soká bolyongsz már, és agyad
hullámszámlálgatástól kótyagos lett,
a szennyes láthatártól könnyezik
szemed, s a víz füled bedugaszolja.
Nem emlékszem, hogy végződött az ostrom,
és nem tudom már, hány éves lehetsz.

Nőj nagyra, Télemakhoszom! Csupán
az istenek tudják, találkozunk-e.
Már nem vagy az a kisdéd, ki előtt
igavonókat fékeztem meg egykoron.
Ha Palamédész nem jön, együtt élnénk.
De tán igaza volt, mert nélkülem
az oidipuszi vágyak elkerültek,
és álmaid se bűnősek, fiam.

Baka István

TÓVIDÉKEN

Akkortájt ott, hol a fogorvosok
(kiknek lányai a holmikat London
városából kérik) honi fogókon
magasra emelik a lobogót
a Bölcsességfoggal - a Parthenon-
romnál tisztább romok számban lakoztak,
s én, a rothadt civilizációnak
ötödik hadoszlopa, kém, spion,
civilben az Édesvizű Tavak
Fő Taván ékesszólást tanítottam,
és hogy kizsigerelem, arra voltam
hivatva, a helybéli pubikat.

Minden, mit akkoriban írtam ott,
pont-pont-ponthoz vitt, elkerülhetetlen.
Ágyba zuhantam, úgy, hogy a zakót
ki se gomboltam. Ha pedig kerestem
éjjel a csillagot a plafonon,
az, az égési törvénnyel, szobámban
gyorsabban futott végig arcomon
a párnára, megelőzve a vágyam.

Bajcsi Cecília

HÚSZ SZONETT STUART MÁRIÁHOZ

I

A skótok, Mary, mégiscsak vadak.
A kockás klánok melyik ága látta
előre: mozivászónról leszállva
ma szoborként a kertek dísze vagy?
A Luxembourg-é, többek közt. Minap
ebéd után épp, arra vitt a lábam,
s akár a borjú, tátott szájjal álltam,
bámulva új kaput s a tavakat.
S megláttam Önt. S e nagy találkozással
úgy eltelék, s mivel „kihült szivemben
a múlt feléledt”, csőre töltve menten
vén fegyverem a klasszikus kartáccsal,
maradék orosz szavaim mi másra
szórhatnám, mint e tompa fényü vállra.

II

Már véget ért a háború, a nagy,
mely vérre ment, de zsírunk is megette,
mikor Sarah Leandert láttam - mint te:
top-top, a vesztőhely felé haladt.
A bárd egy szintre helyezi a mennyet
a földdel, bár te így nem mondanád
(ld. vízmélyből felszálló napvilág).
Elhagytam a befülledt mozitermet,
de valami azonnal visszaránt
a „Spartakusz”-ba, melynek plüss ölében
jobb lenni, mint Európában éjjel.
A bekeretezett filmszallagok
alatt sor áll, két filmet adnak éppen.
S minden jegy elfogyott.

III

A Luxembourg-kert mélyire jutottam
az emberélet útjának felén,
gondolkodó és tollnok sok van ottan,
s mind ősz, mivel mind kőből van szegény;
hölgyek, urak vonulnak hosszú sorban,
kéklő zsarú a lomb zöld hátterén,
gyerekzsivaj, szökőkútlárma, s én
itt nem mondhatom senkinek, hogy „menj a...”.

S te, Mary, lankadatlan állsz a kő-
virágfüzérben, sok királyi nő,
e kő-barátnők közt merengve, szótlán.
Veréb tollászkodik a fejedén.
Olyan e kert, akár a Panthéon s a
„Reggeli a szabadban” elegye.

IV

A lány, kit én oly lángolón szerettem,
miként te Bothwellt, rád hasonlított,
külsőleg, persze (ha eszembe jut,
azt mormolom magamban: „Uramisten!”,
önkéntelen, ma is). Igaz, mi szintén
nem voltunk egymással túl boldogok.
Elment valahová esőköpenyben.
Én pedig átszeltem a horizont
vonalát, hogy ne szeljen át a végzet,
habár a késpengénél élesebb
a láthatár. Fölötte van fejed,
s ózon gyanánt a nitrogént belégzed,
mely gégefődben zúborog - köszönd
a sorsnak... ezt a tiszta... gázözönt.

V

A szeretőid száma, Mary, nagy,
három se volt elég, hogy abbahagyd,
sőt, tíz, de húsz se, huszonöt - talán.
Bár árnyékot vetett a koronádra,
hogy minden éj más karjában talált.
(Ezért törékeny a királyi pálca,
a köztársaság biztosabban áll,
vaskos dór oszlopként megtartja lába.)
E tájon bárki bármit is csinál,
meg nem mozdítja Skóciát, hiába.
Báróid annyit láttak csak: te már
a trónt is elcseréled tán az ágyra.
Fehér holló, saját korodban árva,
lekurvázott a mocskos férfiszáj.

VI

Szerettem Önt. A szerelem (avagy tán csak fájdalom) furkálja még agyam.
Pokolra szállt le minden, oda van.
Agyonlőttem volna magam, de gond ám pisztolyt szerezni. Másfelől: hogyan, melyik halántékba? Ki erre kész volt már, az megérti, ez mégsem olyan...
Szerettem Önt, oly reménytelen és oly erősen, adja Isten, más is - ó, nem adja ám! Habár mindenható, nem hozza vissza már e lázt a vérben, se porcaim vad roppanásait, hogy szomjamtól megolvadt fogtöméselem, érintve „kebl...” - bocsánat: ajkait.

VII

Párizs nem változott. A place des Vosges négyszögletű, hidd el nekem, mint régen.
A Szajna békén hömpölyög medrében.
A boulevard Raspail éppoly otthonos.
Mi új? Az ingyeneskoncertek s az égen fénylő torony - azt hinnéd, eltapos.
Vannak sokan, akikkel lenni éden, de előre köszönni ildomos.
Párizsi reastaurant - micsoda sikk kiejteni, az orrgaratnak ünnep.
S betéved eine kleine Nachtmuzsik, rücskös pófájú, oldalgombos ingben.
Café. Boulevard. Karodban kedvesed.
A hold: paralitikus *genszeked*.⁵

VIII

Éltemnek alkonyán, az Újvilágban (az Ön korában leltek rá, lehet), a kályha és a rozzant kerevet közt botladozva nyűtt ikonosztázzal, azt gondolom, ha téged, engemet a forgandó szerencse összezárna, nem kéne sok szó, hívhatnál Ivánnak, mire: *alas*⁶ - felelnék én neked.

⁵ *Genyeralnij szekretar* (oroszul): főtitkár

⁶ Sajnos (angol).

Skócia ágyunk volna, süppeteg.
Mutatnálak büszkén a többi szlávnak,
s Glasgow-ba hozna hajókaravánja,
háncsbocskort, mézesbábot, selymeket.
S ha üt halálos órám - csak veled.
És fából volna éle is a bárdnak.

IX

Sík. Trombiták. Bejő két zord alak.
Kardcsörgés. „Mondd, ki vagy!”
- „Előbb te, pajtás!”
„Hogy én?” - „Bizony, te.”
- „Nem titok: protestáns.”
„Én meg katolikus.” - „Úgy? Akkor
védd magad!”
Aztán hevernek szerteszét a hullák.
Prédán civődik éjszín varjuhad.
Majd - hó pillézi cifra szánok útját;
sálpróba: „Hát Damaszkusz? hol van az?”
„Hol szebb a páva-hím a páva-tyúknál.”
„No persze, attól még barom-, nem úrfi”
(enyelgenek, majd dámát játszanak).
Az éji kastély: díszlet, hollywoodi.

Megint a sík. Éjfél. Két férfi jó be.
És összecsapnak farkasként üvöltve.

X

Szép őszi este. Ülök Camenával.
De, ó, jaj, arcát rám nem emeli.
Már nem először. Most örömteli
az is, ha harsog a vöröskozák-kar.
A ma, amely kicsit már tegnapi,
nem fárasztja magát változtatással:
a toll, papír, a tintalé, a sánta
hamburgi kádár ócskaságai
ugyanazok. Az elhasznált, kopott,
bemasztatolt tárgyak iránt erősebb
vonzódása, bizalma az időnek,
ingerli őt a talmi új dolog.
Belép szobámba a halál, molyette,
bolhapiaci, jampecos zsakettben.

XI

Hideglelés az ollócsattogástól.
A sorsnak új s új bunda kéne még,
a menyegzői, királyi fejék
így hull gyakorta. Kobakunk is máskor.
Isten hozzátok, szép ifjak, derék
atyák, ti, esküvések, szakítások.
Az agy hidegszik, mint az égbe mártott
toronyház, melyben senki szót nem ért.
Sziámi ikrek isznak így - eszét
veszíti egy a másik mámorától.
Segítségére senki sem futott.
S te nem tudtad - „én egymagam vagyok” -
ékes latinsággal kimondani,
ó, Mary - „ám főveny homokja ti.”

XII

Történelem? - A testektől ragad.
Művészet? - test az is, habár fejetlen.
Vegyük csak Schillert: a Történelemmel
elbánt keményen. Mary, tán magad
se vártad volna, hogy tollat ragad,
rég elavult ügyed felemlegetve:
végül is mit érdekelte, hogy te
hajdan kinek kínáltad ágyadat?

Ám, meglehet, akár a többi sváb,
félt Friedrichünk: lesújt reá a bárd.
De ugyanakkor meghajtom a térdem
a Művészet előtt, mivel mi más
adhatja vissza, mért vagy oly csodás.
Erzsébeté a történelmi érdem.

XIII

A kos megrázva bundáját (mi nem más:
az aranygyapjú), friss füvet szagol.
Vérszagra gyűl a Glencorn és a Douglas.
S a vérpadnál ekképpen hablatyol:
„Levágták a fejét. Be szörnyű volt!”
„Képzelheti a franciák haragját.”
„A franciák? Hogy a porba gurult
egy fej? Talán ha sokkal lejjebb nyúlnánk...”
„Hisz nem volt férfi. Az a negligense!”
„No, ez tán mégsem képezi alapját...”
„A szemérmetlen. Átlátszott a se...!”

„Gebedjek meg, ha mind elnyűtte rongyát.”
„Oroszt ragozni könnyebb; Ivanov, ládd:
annak menyecskés minden esete.”

XIV

Gyengébb talán, de tartósabb a távol-
lét, mint a szerelem. Bár ékeőbb
a kő, az arc s az omló test helyett
torz tréfa csak. Se illat, hang, se mámor.
Bár lábaid te szét már nem teszed:
azért van kőből (kín ez a javából!),
a szenvedély - hatkarú Síva - lángol,
de gránitszoknya őrzi rejteked.

Nem annak, hogy már annyi elfolyott
víz, vér (és nemcsak olyan, ami kéklik),
de vágyadnak kigombolkozni, én
üveget emelnék, nem gránitot,
a good-bye emlékműve lenne, Mary,
a lélekig ható tekintetedé.

XV

Hidd el nekem, nem az okozta veszted,
hogy gyávák voltak vőlegényeid,
s zord ácsokat csatába nem vezettek;
s nem, hogy a „you” egyszerre „Ön”, „te”, „ti”:
és nem a toll, mely szorgosan jelentett;
nem az, hogy - titkát hét pecsét fedi -
Erzsébet Angliát jobban szerette,
mint ahogyan te Skóciát (ez így
igaz, ha akkor másképp vélted is te);
nem börtönödben költött dalaid,
miket daloltál búsan estelente.
Az hozta rád a poklok kínjait,
s legvégül bárd alá az juttatott,
hogy szép voltál, de csúf volt századod.

XVI

A szögletekből jókorát harap
az éj. Megeshet, körré lesz a négyzet.
A fák a bíbor alkonyatban égnek,
s kérgükkel hallgatják a darvakat:
még hallhatók, de már nem látszanak;
szetter csahol, dühíti a levélzet
csörgése; őszi dombokon vetések
zizegnek éber csillagok alatt.

Abból, mi könnyet csalt a szembe, nem
sok éli túl az elmúlást, humusszá
rohad. S a toll se őrzi, bár örök,
mindazt, miben gyönyörködött a szem,
csak nézhetjük, hogy száll az ősz, tél, tavasz, nyár.
S dalolhatjuk a „Borongós időt”.

XVII

Az, amitől az angol száj riadt
sikolyra nyílt, s enyém is ádáz
szitkokat szórna, bár a dámás
rúzsok bolondja, és ami miatt
Fülöp király, ikonokat
feledve, felszerelte az Armádát,
az - befejezni e tirádát
nem tudom - a vendéghajad,
mely a lehullt fejről lepottyant
(ostoba végtelen), csak az,
az volt a kérelmed; igaz,
a nézőket nem hívta nyomban
tusázni érted - ehelyett
indult a külhoni sereg.

XVIII

A szájnak, amely „Isten véled”-et
mondott tenéked s nem valaki másnak,
már egyre megy, mit ízlel még utánad,
miféle híg és sótlan étkeket.
Te fel nem ültél bármi cincogásnak.
S ha mégis, nézd el, hogyha tévedek:
patkány a nyelv, szemétben kotorászat,
s véletlenül talál csak kincseket.

Bocsáss meg, ó, elbűvölő szobor!
A válás szája - meggyőződhetsz újra -
nem ostoba (hogy lyuk csupán - hamis):
köztünk öröklét, tenger habja forr.
Egyébként, szó szerint. Orosz cenzúra.
Mi boldogulnánk pallos nélkül is.

XIX

Van Skóciában, Mary, sok juhnyáj
(oly tiszta, glancos mind, akár az ünnep).
Hat órákor az élet itt megáll,
bár tengermélybe még a nap se süllyed.
A tavakban - számuk ma is határ-
talan - tanyáznak ősvilági szörnyek.
S több skót olaj jut a palackba már,
mint whisky, melytől híre ment e földnek.

Mint látod, boldogul szép Skócia.
És Anglia, hiszem, hogy nemkülönben.
S te, állva a Luxembourg-kerti zöldben,
imádottamra nem hasonlítász.
S a hölgyikék, bár nálad szebbek is tán,
egyik se te, se az a régi kislány.

XX

Nem zabolátlan, jámbor volt a tollam,
mellyel megírtam, hogy láttam meg őt,
negyvennyolc mozivászónán a nőt,
kitől a szép érzelmeket tanultam.
Önöktől várok hát ítéletet:
a) mily igyekvő tanítványa voltam,
b) hogy hatott reám az új közeg,
c) végződésekkkel hogy boldogultam.

Katmandu, ó, Nepál, a székhelyed!

A véletlen, ha már belébotoltam,
munkáimnak hasznára is lehet.

Azért, ahogy ma élem életem,
a hősín, hajdani, összetekert
papír lapjaié köszönetem.

Baka István

1867

Az éji kert ölén, hol érik már a mangó,
táncolja Miksa azt, mi majdan lesz a tangó.
Az árnyék bumerángja vissza-visszaringó,
s mint hónaljban, a hő épp harminchat fokos.

Villog hol itt, hol ott a mellény hófehéren.
Mint bonbon, olvad egy mulatt leány a kéjben,
szuszogva édesen a férfi édenében.
Ahol kell - szőrös, ahol kell - sikos.

Az éji csend ölét a dzsungel árnya óvja,
és Juarez, ki a progresszió motorja,
a peonoknak, kiknek nem volt két pesója
se tán soha, az új puskákat osztja szét.

Závárzat kattan; egy kockás lapú füzetbe
a fegyverszámokat Juarez feljegyezte.
S az ágon trópusi tarkán csücsült felette
egy papagáj, és dalolt eképp:

A gőg, amely csupán a rózsákat szagolná,
nem jobb, de tisztességesebb a honfi-póznál.
S ebből is, abból is vér, könny dagad folyóvá.
Főként a trópuson, hol a halál is, ó,

úgy terjed, mint a légyrajokkal a ragály, és
akár egy felkapott, új, kávéházi frázis,
és ahol háromszeműek a koponyák is,
és mindegyikben - dús fücsomó.

Baka István

JEVGENYIJHEZ

Mexikóban felmáztam a piramisokra.
Kifogástalan geometriai forma
mindegyik a Tehuantepec-földszoroson szerte.
Jó volna hinni, valamennyit egy úrbéli nép emelte,
mert efféléket rabszolgák építenek különben.
S kőgombák sorakoznak itt a földben.

Agyagistenkék, melyeket könnyen hamisítanak,
oly könnyedén, hogy egyre nő a mendemonda-áradat.
Különböző jeleneteket ábrázoló reliefek,
egy megfegtetlen ábécé, mely körül kígyó tekereg,
egy nyelv, melynek nem volt „vagy” szava.
Ha megszólalhatna, ugyan mit mondana?

Semmit. Legjobb esetben győzelemről
a szomszéd törzs felett, széttört fejekről
mesélne. Arról, hogy az áldozóedénybe
csorgatott embervér a Napistennek étke;
arról, hogy nyolc erős ifjút ha feláldoznak este,
a napkeltét ez jobban biztosítja, mint a vekker.

Akkor már jobb a szifilisz meg az ágyútorok,
jobb Cortez is, mint ezek az áldozatok.
Ha már hollók vájják ki szemünket úgyis,
jobb, ha a gyilkos gyilkos, és nem asztronómus.
Mellesleg a spanyolok nélkül nem tudtuk volna meg,
hogy ami történt, hogyan is történhetett.

Unalmas ez az élet, Jevgenyijem. Akárhova elfutsz,
mindenhol kegyetlenség, ostobaság fogad: „Szervusz,
lám, itt vagyunk!” Lusta vagyok megírni versben.
Ahogy a költő mondaná: „az elemekben...”
Ezt láttam én már ott is, a hazai mocsarak között.
Most kiegészítem csak: és minden délkörön.

Baka István

A MOCSARAK KÖZT MEGBÚVÓ FALUT...

A mocsarak közt megbúvó falut már elfeledted,
a világvégi kormányzóságban, ahol a kertek-
ben nincsenek madárijesztők - nincs mit óvniuk,
s hol út helyett a szurdok, rözsegát az út.
Mehalt már Násztya néni, s nem él már Pesztyerev,
s ha mégis, részegen a földön hentereg,
vagy ágytámlánkból fabrikál épp valami furát,
talán egy kertkaput vagy viskója ajtaját.
Ott télen fát aprítanak, s csücsülnek a melegben,
s a csillag füsttől pislog a megdermedt egekben.
És nem menyasszonyi ruha, az ablakban por ünnepe
kavarog, és üres szerelmünk hült helye.

Baka István

ÉGÉS

Téli alkony. A láng
fahasábot ölelget -
szél kócolja haját
asszonyfej-szilüettnek.

Hogy hullámszik e haj,
vakítóan-aranyló!
De amit betakar,
nem látod az arcot.

Robogó viharába
a fésű se téphet:
szeme villog, a lángja
ha rád lel, eléget.

E tüzet lesem egyre.
Száz nyelve beszél is,
szól lobbanva „Te engem”,
szól lankadva „ne érints!”

El is önt a meleg.
Csontom ropog, és ez
hangzik „még közelebb!”,
majd „ne, eressz, elég lesz!”

Lobogj csak előttem,
mint bandita, tépett
gúnyáju, a döbbsent
éjben, tüze még egy

telemnek! E göndör
hajfürtöt öröktől
ismerem. És mi téged -
a sütővas is éget!

Ugyanaz vagy, akárcsak
valaha. Teneked nem
kell álca-hasábfá,
lecsupálva, mezítlen.

Egyedül te vagy az,
aki elnyeri végre:
mérheted önmagadat
a sorshoz - elégve!

Mélyes mélybe futó,
aki ég fele szökken,
tarkálló, ragyogó,
hát itt vagy előttem!

Rejted az arcodat, ám
a lényed elárul,
senki se tudna talán
a hűlt hamujából

így feltörni, magát
elemésztve, kifűlva.
Meghálnál, de a vágy
feltámasztana újra.

Vétkezz, szórjad a lángot
a világra, magadra!
Táncolj, mint a menádok,
ajkadat beharapva!

Vézna vállaidat
sírás rázza, süvöltözz!
Ő, ki az ég ura, hadd
nyeltesse a füstöd!

Így recseg, omlik alá
a selyem, ha kibomlott.
Fellobban hol a száj,
hol az arc, hol a homlok.

Így hagyják el a sebzett
hal testét is az ikrák,
így pattognak, a mennyet
csillagozva a szikrák.

Ugyanaz vagy, akár
rég. Ha kifogysz, mi marad?
Sors-hamu, lét-üszök, árny,
kihülő parazsak,

tél, fagy reggeli fénye,
seprű tánca a hóban.
És feldúlva, kiégve
elmém romjai holtan.

Baka István

A FENEVAD HELYETT

A fenevad helyett ketrecbe engem zártak,
a barakkfalra ráégettem szöggel, mennyit kaptam,
ruletkeztem a tengerparti nyárban,
ebédeltem az ördög tudja, kivel, frakkban.
Gleccserről a világ felét szemügyre vettem,
háromszor elmerültem, szétcincáltak kétszer.
Elhagytam az országot, ahol születtem.
Városnyi ismerős feledte el, hogy éltem.
Kószáltam a sztyeppen, mely a hunokra emlékezik tán,
azt hordtam ott, mi most van épp divatban,
vettem rozst, kátránypapírral fedtem be a pajtát,
és bor helyett csak száraz vizet ittam.
Az örök sötét pupillái álmaimba visszajárnak,
héját is megrágtam a száműzetés kenyérének,
torkom minden hangot kiadhatott, mi nem kiáltás;
suttogni kezdtem hát. Most vagyok negyvenéves.
Mit mondhatok az életről? Hogy hosszúnak találtam.
Amivel szolidáris vagyok, az a bánat.
De míg agyaggal nem tömik tele a számat,
ajkaim másra nem nyitom, csak a köszönet szavára.

Baka István

EZ VOLTAM

Ez voltam, e furcsa lény,
akit óva, tenyérrel
simogatsz, rideg éjjel
lehajolva fölém.

Ez voltam, e lény, de csak
miután te kilested
a homályban e testet
s a vonásaimat.

A te műved a fül,
ez a két puha kagyló
a fejemre szavadtól
növekedve került.

A te műved a hang,
a redőnyt lebocsátva
te helyezted a számba
a hívó szavakat.

Ez voltam, e fényre-vak.
Titok őre, virágzás:
a te műved a látás.
Emlék, nyom is így marad.

A világok is így
sokasodnak az űrben,
pörög egyre hevülten:
adományteli mind.

Így fordul az útján
hol a fénybe, hol éjbe,
kivette az űr hidegébe,
melegébe planétám.

Baka István

ELÉGIA JOHN DONNE-ÉRT

I

John Donne aludni tért. És alszanak
képek, falak és ágy, padló se másképp.
Elaludt asztal, szőnyeg, zár, lakat,
szekrény és függöny, gyertya és pohárszék.
Elaludt minden. Tál, pohár, palack,
porcelán, kristály, mécs, üvegcese, téka,
kenyér, kés, óra, köedény, damaszt,
lépcsőfok, ajtó. Mindenütt csak éj van.
Éj mindenütt: szem, szöglet, ágynemű,
fiók, papírlap alszik, egy kihordott
beszéd, szavastul, tűzfogó, kihűlt
kandalló, szén, fatuskó, mind a dolgok.
Zeke, pamlag, széktámla, bocskor, árny,
gyapjúharisnya, tükörmélyi fények,
kereszt, mosdótál, gyolcslepel, topán,
falnál a seprű, mind aludni tértek.
Elaludt mind. Az ablak. Rajta hó.
Szomszéd tetők hósíkja dől, akárha
lovat takarna. Egész álmodó
városrészt szel az ablaktest halálra.
Alszik fal, ablak, boltív, mindegyik.
Gránittömb, kockakő, a kert s a rácsa.
Kerék se nyikkan, fény se cikkan itt...
Sarokkő, vaslánc, kerítés, ciráda.
Elaludt ajtó, rézgyűrű, kilincs,
kampó, retesz, zár, kulccsal és lakattal.
Itt pissenése, zizzenése sincs,
csak épp a hónap. Álom. Nincs a hajnal.

Elaludt börtön, zár. A mérlegek
a halaspulton. Disznók, kettészelve.
Ház, hátsóudvar. Láncra vert ebek.
Pincében macska: álmában fülelne.
Egér és ember. London elaludt.
A kikötőben gálya alszik, mélyen.
Álmában jeges víz sziszeg alul
s szétoldódik az alvó, messzi égben.

II

John Donne aludni tért. S a víz felett
mészköpart dől az alvó tengerárra.
Álom karjában az egész sziget.
Minden kert három vaslakatra zárva.
Cirbolya, jávor, luc, ezüstfenyő.
Hegyoldal alszik, hegy patakja, útja.
Rák, róka, farkas. Medve, rejtező.
Odvak előtt a hó buckákba fújva.
Madár alszik. Nem hallik éneke.
Varjú se károg, éjjel van, kuvik se
rikoltoz. Csendes Anglia tere.
Csillag ring. Egér surran szemlesütve.
Elaludt minden. Koporsókban, ím,
feküsznek csöndben, alszanak a holtak.
Ágyban az élők, ingük habjain.
Magányban. Mélyen. Egymásba karolnak.
Elaludt minden. Erdő, hegy, folyó.
Alszik madár, vad, élő, holt vidék is.
Csupán az éji égből száll a hó.
S a fejek fölött elaludt az ég is.

III

Alszik az angyal mind. Szent szégyenük,
hogy szentek álma nem tud földi búról.
Alszik Gyehenna s boldog Édenük.
Ez órán senki sem megy el hazulról.
Alszik az Úr. A föld oly messzi lett.
Nem lát a szem, s a fül se hajt a kínra.
Alszik a Sátán. És a gyűlölet
aludni dőlt az angol téli síkra.
Alszik lovas, arkangyal, harsona.
Álmában a ló épp hogy összerezdül.
S egymásba karolt kerubok sora
s a Szent Pál-székesegyház, boltivestül.

IV

John Donne aludni tért. Alszik a vers.
Kép, ritmus. Fel sem izzik, meg se dobban.
Mind elcsitulva vágy, vétség s a nyers
büntett a kötött számú szótagokban.
És minden vers a másik rokona:
egymás közt suttog s moccan egyet-egyet.
S oly messze van az Éden kapuja,
hogy szegény, sűrű versek ebben egyek.
Minden sor alszik. Jambus zárt ive,

trocheusok bal- s jobbra, mint a strázsák.
Látomásuk, a Léthe bús vize.
S mélyen, bennük, a dicsőség, a másság.
Alszik a gond. A kínok álma mély.
A bűn. A jó a rosszat átkarolva.
A hű próféták. Hóhullás, fehér,
vágyik a térben kis fekete foltra.
Elaludt minden. El a könyvhalom.
Szavak folyói feledés jegével.
Beszédeken és igazságukon
a lánc felcsörren egy-egy láncszemével.
Mind mélyen alszik: szent, Sátán, az Úr.
Rossz szolgát, hívőt, fiat nyugöz álom.
Surrog a hó s az út ködébe hull,
más semmi hang nincs a kerek világon.

V

De csönd! Figyelj: a zúzos éjszakát
hang tépi fel, mely sír, susog riadtan.
A teljes télnek adja át magát,
és sír. Kietlen éj. Valaki ott van.
Oly vékony hang. Csak éppen, mint a tű.
De nincs fonál. Csak ő leng a hidegben,
magányosan. Köd és hó mindenütt.
Éj s hajnal össze vannak öltve, fenn, fenn.
„Ki jajgat itt? Őrangyalom, te vársz
visszatérésre? hó alatt a nyárra?
szerelmemre?! És vonz az éji ház!...”
Csönd van. „Ki az, ki pusztába kiált ma?”
„Ti, kerubok? A zengő könny imént
tragikus kórus fenségével áradt...
Székesegyházam alvó boltivét
hagynátok el? Ti? Épp ti?!” Semmi válasz.
„Te vagy-e, Pál? A hangod, úgy lehet,
már csontkeményre vált szigoru szádon.
Te horgasztod az éjbe ősz fejed,
s te sírsz?” Csak a köd némasága szállong.
„S az éji látást elfödő, a kéz
az-é, mely itt fölsejlik mindenünnen?
Uram, te vagy? A gondolat merész,
de ez a sírás már követhetetlen.”
Csend. Némaság. „S ha tán te, Gábriél,
fújsz harsonát, míg hangosan ugatnak?
Ládd, egyedül csak az én szemem él,
de a lovasok majd nyeregbe kapnak.
Mind mélyen alszik. Az éj karjain.
S az égi kopófalka szinte szárnyal.
Ó, Gábriél, a tél zugában, ím,
nem te zokogsz itt, árva harsonáddal?”

VI

Nem. Én, a lelked járok itt, John Donne.
Én bűnhődöm csak az égi magasban,
mert kezem nyoma van munkáimon:
szenvedély, eszme, láncnál súlyosabban.
E teher téged felröpíthetett
eszmélet s bűnök közt, hogy arra szállj, hol
fenn a madár, s te folyvást népedet
láttad dőlt síkú tetők magasából.
Láttad a tengert s messzi tájakat.
Élted magadban s odalenn a Poklot.
Láttál világos Édent - vágyadat,
a leggyötrőbbet, mely elédbe forrott.
Életet láttál. Sziget volt a föld.
S Óceánt leltél, partokat, ahonnan
csak sötétség, csak sötétség üvölt -
Isten körébe szálltál s vissza onnan.
De oly magasra nem visz a teher,
honnét e földi tájék, hogyha nézed,
csak tornyok száza, kúsó vízmeder,
s tompulva fáj az Utolsó Itélet.
És egyenletes az éghajlat ott.
S onnét minden csak zsibbadt, lázas álom.
S az Úr onnét csak fény, mely ablakot
lobbant a ködben, egy útszéli házon.
Imhol a szántó. Mégsem szántanak.
Szántatlan év. Évszázad. Eke, hűtlen.
Körül csak erdők, mint a támfalak,
s eső kel táncra benn, a roppant fűben.

Gergely Ágnes

JOSZIF BRODSZKIJ BESZÉDE A NOBEL-DÍJ ÁTVÉTELEKOR

[A Knyizsnoje Obozrenyije 1988. június 10-i számában megjelent részlet]

I

Az egyedi embernek s aki ezt az egyediséget egész életében előbbre valónak tartotta bármiféle társadalmi szerepnél; aki meglehetősen messzire jutott ebben az előszeretettben, s részben messzire jutott a hazájától, hisz jobb szerencsétlen flótásnak lenni egy demokráciában, mint mártírnak vagy gondolatok urának egy zsarnokságban, szóval, az ilyen embernek nagy kényelmetlenség és megpróbáltatás, ha hirtelen ezen a szónoki emelvényen találja magát.

Ezt az érzést nem az mélyíti el igazán, ha azokra gondolok, akik előttem álltak itt, mint inkább azok emléke, kiket e megbecsülés elkerült, akik nem tudtak erről az emelvényről - ahogy mondani szokás - „urbi et orbi” szólni, s kiknek közös némasága mintegy kiutat keres önökben, s nem találja meg.

Az egyetlen, ami kibékítheti önöket az efféle helyzettel, az az egyszerű igazság, hogy mindenekelőtt stilisztikai okokból egy író sem tud egy másik író helyett szólni, s különösen nem egy költő egy másik költő helyett; ha Oszip Mandelstam, Marina Cvetajeva, Robert Frost, Anna Ahmatova, Wystan Auden állna az emelvényen, akaratlanul is önmagukért szólnának, s tán ők is kissé kényelmetlenül éreznék magukat.

Mindig zavarnak ezek az árnyak, most is zavarnak. Mindenesetre nem sarkallnak ékesszólásra. A legjobb perceimben mintegy az összegződésüknek tartom magamat, ám mindig kevesebbnek, mint külön-külön bármelyiküket. Hisz papíron lehetetlen náluk jobbnak lenni; az életben is lehetetlen náluk jobbnak lenni, s épp ez, az életük, bármennyire tragikus és keserű volt is, gyakran, s láthatóan gyakrabban, mint illene, arra készítenek, hogy sajnáljam, amiért az idő múlik. Ha létezik túlvilág - s éppúgy nem vagyok képes megtagadni tőlük az örök élet lehetőségét, mint megfedkezni létezésükről ebben az életben -, szóval, ha létezik túlvilág, remélem, megbocsátják nekem annak minőségét is, amit kifejtteni szándékomban áll: végső soron szakmánk méltóságának nem a szónoki emelvényen tanúsított magatartás a mércéje.

Csak ötöt neveztem meg azok közül, akiknek az életműve és a sorsa már csak azért is drága nekem, mert ha nem lettek volna, sem emberként, sem íróként nem sokat érnék: mindenesetre ma nem állnék itt. Persze, több volt ötnél az ilyen árny - jobb a fényforrás? a lámpás? a csillag? -, s bármelyik képes abszolút némaságra kárhozottatni. Számuk hatalmas bármely tudatos író életében; az én esetemben, annak a két kultúrának köszönhetően, amelyekhez a sors akaratából közöm van, megkétszereződik ez a szám. A dolgot az se könnyíti meg, ha kortársakra, írotársakra gondolok e két kultúrában, költőkre és írókra, kiknek a tehetségét többre becsülöm a magaménál, s ha itt állnának ezen az emelvényen, már rég rátértek volna a lényegre, hisz nekik több mondanivalójuk van a világnak, mint nekem.

Ezért pár megjegyzéssel bátorkodom előhozakodni: lehet, hogy fésületlenek, töredékesek, s zavarba ejtik önöket az összefüggéstelenségükkel. Ám remélem, a számomra kiszabott idő, mely alatt össze kellett szednem gondolataimat, és a mesterségem legalább részben megvéd a kaotikusság vádjától. Az én mesterségemet űző ember ritkán formál igényt a rendszerezett gondolkodásra; legfőleg a rendszerre formál igényt. De ez általában kamaszkori kölcsönzés a környezettől, a társadalmi berendezkedéstől, a filozófiai stúdiumoktól. Semmi se győzi meg jobban a művészt, mennyire esetlegesek az eszközök, melyeket az ilyen vagy olyan - bárha állandó - célja elérése érdekében használ, mint maga az alkotófolyamat, a megfogalmazás folyamata. Ahmatova szerint a versek valójában szemétből nőnek ki; a próza gyökérzete se nemesebb.

II

Ha a művészet tanít, bármire is (és elsősorban a művészt), akkor az épp az emberi létezés egyedisége. Lévén, hogy a legősibb s a leginkább szó szerint vehető formája az egyéni vállalkozásnak, akarva-akaratlanul az individualitás, az egyszerűség, a kiválás érzését ösztönzi az emberben, zoon politikonból egyéniséggé változtatva őt. Sok mindent meg lehet osztani: kenyeret, ágyat, meggyőződést, szeretőt; de - mondjuk - a Rainer Maria Rilke verseit nem. A műalkotás, különösen az irodalom, ezen belül a vers intim ügy, közvetlenül, közvetítők nélkül alakítja ki viszonyát az emberrel. Ezért aztán az osztársadalmi haszon élharcosai, a tömeguralók, a történelmi szükségszerűség hars hirdetői nem is szeretik a művészetet általában, különösen az irodalmat nem, s ezen belül a verset sem. Hiszen ott, ahol megjelent a művészet, ahol verseket olvastak, részvétlenséget és véleménykülönbséget találnak az óhajtott közmegegyezés és egyöntetűség helyén, figyelmetlenséget és lenézést a cselekvési akarat helyén. Másként szólva, azokba a nullákba, amelyekkel az osztársadalmi haszon élharcosai s a tömeguralók operálni óhajtának, a művészet beleírja a „pont, pont, vesszőcské”-t, bárha nem is vonzó emberi arccá alakítva e nullákat.

A nagy Baratinszkij, Múzsájáról szólva, úgy jellemezte, mint akinek „különös arckifejezése” van. Bizonyos, hogy a különös kifejezés megszerzése az értelme az egyéni létezésnek, hisz szinte már genetikailag is a különösségre vagyunk fölkészülve. Legyen az ember akár író, akár olvasó, a feladata mindenekelőtt az, hogy a saját életét élje, ne pedig - bárha roppant nemes módon, de - kívülről ráerőszakolt, előírt látszatéletet. Hisz mindönknek csak egy élete van, s jól tudjuk, mi a vége. Sérelmes volna ezt az egyetlen esélyt idegen alkat, idegen tapasztalat megisméltlésére - tautológiára fecsérelni; annál inkább sérelmes, mivelhogy a történelmi szükségszerűség hars hirdetői, kiknek felbujtására az ember kész beleegyezését adni e tautológiához, nem feküsznek mellé aztán a koporsóba, és köszönetet se mondanak.

A nyelv s gondolom, az irodalom, régebbi, föltétlenebb és hosszabb életű dolgok, mint a társadalmi szerveződés bármely formája. Az irodalomnak az állam iránt tanúsított elégedetlensége, iróniája vagy közönye lényegében az állandónak vagy inkább: a végtelennek a reakciója az ideiglenesre, a korlátozottra. Addig legalábbis, amíg az állam megengedi magának, hogy beleavatkozzék az irodalom ügyeibe, az irodalomnak is joga van beleavatkozni az állam ügyeibe. A politikai rendszer, a társadalmi berendezkedés formája, mint általában minden rendszer, lényege szerint múlt idejű forma, amely jelen idejűnek (s gyakran jövő idejűnek) kísérli meg feltolni magát, s akinek a nyelv a mestersége, végképp nem engedheti meg magának, hogy megfélemedjezzék erről. Az író számára nem annyira az a valódi veszély, ha fönnáll a lehetősége (gyakran a realitása), hogy az állam üldözi, mint inkább az a lehetőség, hogy hipnotizálják az állam monstruózus vagy a jó irányú változásokat is eltűrő, ám mindig ideiglenes körvonalai.

Az állam filozófiája, etikája - az esztétikájáról nem is beszélve - mindig a „tegnap”; a nyelv, az irodalom pedig a „ma”, s gyakran - különösen valamely politikai rendszer ortodoxitása esetén - a „holnap” is. Az irodalom egyik érdeme éppen az, hogy segít az embernek pontosítani létezésének idejét, elkülöníteni magát elődei tömegétől éppúgy, mint kortársaitól, elkerülni a tautológiát, vagyis azt a sorsot, mely másként azon megtisztelő elnevezés alatt ismeretes, hogy: „a történelem áldozatai”. A művészetben általában, s ezen belül az irodalomban épp az a figyelemre méltó, ami egyúttal megkülönbözteti az élettől, hogy mindig kerüli az ismétlődést. A köznapi életben újra meg újra elmondhatjuk ugyanazt az anekdotát, nevetést váltva ki a társaság lelkeként. A művészetben a hasonló viselkedési formát klisének nevezik. A művészet nem ismétlő löveg, s fejlődését nem a művész egyénisége határozza

meg, hanem magának az anyagnak a dinamikája és logikája, az eszközök korábbi sorsa, amelyek minden alkalommal kikövetelik (vagy sugallják) a minőségileg új esztétikai megoldás megtalálását. Mivel van saját genealógiája, dinamikája, logikája és jövője, a művészet nem szinonim, hanem legfőljebb paralel a történelemmel, s a létezési módja minden esetben azonos új esztétikai realitás létrehozásával. Épp ezért gyakran kerül „a haladás elé”, a történelem elé, melynek fő eszköze - nem kéne pontosítani Marxot? - éppen a klisé.

Napjainkban roppantul elterjedt az a tétel, hogy az írónak, különösen a költőnek az utca, a tömegek nyelvét kell fölhasználnia műveiben. Minden látszólagos demokratizmusa s ami az írórt illeti: érzékelhető gyakorlati haszna mellett ez a tétel sületlenség, s kísérlet rá, hogy a művészetet, adott esetben az irodalmat alárendelje a történelemnek. Az irodalomnak csak akkor kell a nép nyelvén beszélnie, ha eldöntöttük, hogy a homo sapiensnek ideje abbahagyni a fejlődést. Ellenkező esetben a népek kell az irodalom nyelvén beszélnie. Minden új esztétikai realitás az ember etikai realitását pontosítja. Hiszen az esztétika az etika anyja; a „jó” és a „rossz” fogalma mindenekelőtt esztétikai fogalmak, s megelőzik a „jószág” és a „rosszaság” fogalmát. Az etikában épp azért „nem lehet mindent”, mert az esztétikában „se lehet mindent”, hisz a spektrum színeinek mennyisége korlátozott. Az éretlen agyú gyerek, ha sírva hártja el az idegent, vagy ellenkezőleg: feléje repes, hártva vagy repesve, ösztönösen esztétikailag, nem pedig etikailag választ.

Az esztétikai választás mindig individuális, s az esztétikai élmény mindig egyéni élmény. Minden új esztétikai realitás még inkább egyénivé teszi azt az embert, aki átéli, s ez az egyéniség, mely néha irodalmi (vagy másféle) ízlés formájában jelentkezik, már önmagában is - ha nem is garancia, de - védekezési forma a rabszolgaság ellen. Hisz az az ember, akinek van ízlése, ezen belül irodalmi ízlése, kevésbé fogékony az ismétlések és ritmikus ráolvasások iránt, melyek a politikai demagógia bármely formáját oly igen jellemzik. Nem annyira arról van szó, hogy az erény nem garancia remekmű létrehozására, mint inkább arról, hogy a gonosz, különösen a politikai, mindig rossz stilisztá. Minél gazdagabb az individuum esztétikai tapasztalata, annál biztosabb az ízlése, annál definitívebb az erkölcsi választása, annál szabadabb - bárha nem boldogabb is.

Éppen így, inkább alkalmazott, mint platóni értelemben kell venni a Dosztojevszkij megjegyzését, hogy „a szépség megmenti a világot”, vagy Matthew Arnold kijelentését, hogy „a költészet megment minket”. Valószínű, hogy a világot már nem sikerül megmenteni, de az egyes embert mindig meg lehet menteni. Az emberben rendkívül gyorsan fejlődik az esztétikai érzék, hisz általában ösztönösen tudja, mi nem tetszik neki, és mi nincsen az ínyére, még akkor is, ha nem tud teljességgel számot adni magának arról, ki is ő voltaképpen, és valójában mire is van szüksége. Megismétlem, antropológiai értelemben az ember inkább esztétikai, mint etikai lény. Ezért a művészet s részben az irodalom nem mellékterméke a nembeli fejlődésnek, hanem éppen ellenkezőleg. Ha az állatvilág többi képviselőjétől a nyelv különböztet meg minket, akkor az irodalom s benne a költészet, lévén, hogy a szóbeliség legmagasabb formája, nem más, mint durván fogalmazva, a nembeli célunk.

Távol áll tőlem az eszme, hogy egyenként mindenkit meg kell tanítani a versírásra-komponálásra; de azt is elfogadhatatlannak tartom, hogy a társadalmat értelmiségre és egyébire osszák föl. Erkölcsi tekintetben ez a felosztás ahhoz hasonlít, amely gazdagokra és szegényekre osztja föl a társadalmat; de míg a társadalmi egyenlőtlenség létezésének elképzelhető valami, tisztán fizikai, anyagi alapja, addig az intellektuális egyenlőtlenség esetében ez elképzelhetetlen. Ha valamit, hát ezt az egyenlőséget a természet garantálja nekünk. Nem a tanultságról, hanem a beszéd tanultságáról van szó, amelyben a legkisebb viszonylagosság azzal fenyeget, hogy hazug választás nyomul be az ember életébe. Az irodalom létezése magától értetődően föltételezi az irodalom színvonalán való létezést - s nem csupán erkölcsileg,

hanem lexikailag is. Míg a zenemű fönnhagyja az ember számára a lehetőséget, hogy válasszon a hallgató passzív s az előadó aktív szerepe közt, az irodalmi-művészeti mű, Montale kifejezése szerint, reménytelenül szemantikus: csak az előadó szerepét hagyja meg az embernek.

Úgy gondolom, az embernek gyakrabban kéne föllépnie ebben a szerepkörben, mint bármilyen másban. Sőt, úgy látom, ez a szerep mindinkább elkerülhetetlenné válik a népesség-robbanás következtében, s a társadalom ezzel kapcsolatos, egyre növekvő atomizálódása, vagyis az individuum egyre nagyobb elszigeteltsége miatt. Nem hiszem, hogy többet tudok az életről, mint bármelyik velemkorú, de azt hiszem, hogy beszélgetőtársnak a könyv megbízhatóbb, mint egy jó barát vagy a szerelmünk. A regény vagy a vers nem monológ, hanem az író beszélgetése az olvasóval, amely beszélgetés, ismétlem, fokozottan magánügy, kizárja a többi embert; ha tetszik: kétoldalú mizantrópia. S e beszélgetés pillanatában az író egyenrangú az olvasóval, és ez - mellesleg - fordítva is igaz, függetlenül attól, nagy íróról van-e szó vagy sem. Ez az egyenlőség a tudat egyenlősége, s egész életére az emberrel marad, az emlékezet, a ködös vagy pontos emlékezet formájában, s előbb vagy utóbb, helyénvalóan vagy kínosan, meghatározza az individuum viselkedését. Épp erre gondolok az előadói szerepkörrel szólva, s ez annál inkább természetes, mivelhogy a regény vagy a vers író és olvasó egymást föltételező magányának a terméke.

Nemünk történetében, a homo sapiens történetében a könyv antropológiai fenomén, lényegét tekintve analóg a kerék feltalálásával. Mivel a könyv azért keletkezett, hogy elképzelhessük nem annyira eredetünket, mint inkább azt, mire képes a homo sapiens, nem más, mint a térbeli elmozdulás eszköze - az átfordított könyvoldal sebességével. Ez az elmozdulás a maga részéről - mint minden elmozdulás - átváltozik meneküléssé a közös nevező elöl; meneküléssé a kísérlet elöl, hogy e nevező vonalát, mely korábban a derekunkig ért, ráerőszakolják szívünk-re, tudatunkra, képzeletünkre. Menekülés ez az egyéni arckifejezés felé, a személyiség felé, az egyediség felé. Bárkinék a képére és hasonlatosságára teremtdtünk is, már ötmilliárdan vagyunk, s más jövője, mint amelyet a művészet körvonalaz, nincs az embernek. Ellenkező esetben a múlt vár reánk, mindenekelőtt a politikai, összes és tömeges rendőri elveivel egyetemben.

Mindenesetre egészségtelennek és fenyegetőnek látom azt a helyzetet, hogy a művészet általában s ezen belül az irodalom a társadalomban a kisebbség tulajdona (prerogatívája). Nem bocsátok közre felhívást, hogy könyvtárral váltsuk föl az államot - bár sokszor megkísértett e gondolat -, ám nem kétlem, hogy kevesebb volna a bánat a földön, ha urainkat olvasói tapasztaltságuk, nem pedig politikai programjuk alapján választanók meg. Úgy gondolom, sorsunk potenciális urától nem azt kéne elsősorban megkérdezni, hogyan képzelel el a külpolitika irányát, hanem azt, mi a véleménye Stendhalról, Dickensről, Dosztojevszkijről. Már csak azért is, mert az irodalomnak éppen az emberi sokféleség és rútság a mindennapi kenyere, s így hatékony ellenmérge mindenféle - már ismert s jövődébéli - kísérletnek, mely totálisan, tömegesen közelíti meg az emberi létezés problémáinak a megoldását. Mint legalábbis erkölcsi biztosítási rendszer, sokkal hatásosabb, mint hitek vagy filozófiai doktrínák ilyen-olyan rendszere.

Mert nem lehetnek törvények, amelyek megvédenek minket önmagunktól, egyetlen büntető törvénykönyv se tartalmazza az irodalom elleni büntettekért a büntetést. S e bűnök közül nem az írók üldözése, nem a cenzurális korlátozások stb. a legsúlyosabbak, nem is a könyvégetés. Van súlyosabb bűn is: a könyv megvetése, a könyv figyelmen kívül hagyása. Az ember egész életével fizet ezért a bűnért; ha egy nép követi el ezt a bűnt, a történelmével fizet érte. Mivel abban az országban élek, amelyben élek, kész volnék elsőként megvizsgálni, mi az arány az ember anyagi jóléte és irodalmi tudatlansága között; csupán annak az országnak a történelme

tart vissza ettől, amelyben születtem és felnőttem. Hisz az ok-következmény minimumaként, gorombán megfogalmazva, az orosz tragédia épp abban summázható, hogy azonos a társadalom tragédiájával, amelyben az irodalom a kisebbség, a híres orosz értelmiség prerogatívája lett.

Nem szeretném részletezni ezt a témát, nem szeretném elkomorítani ezt az estét: gondolatokkal tíz- és tízmillió emberi életről, melyet milliók tettek tönkre; hisz ami Oroszországban végbement a XX. század első felében, az az automata fegyver meghonosításával bezáróan ment végbe, egy olyan politikai doktrína győzelmének a nevében, amelynek tarthatatlanságát már az is jelzi, hogy emberáldozatokat követel a létezése érdekében. Csak annyit mondok - sajnos, nem tapasztalatból, hanem elvileg -, hogy úgy hiszem, az az ember, aki olvasta Dickenst, nehezebben lő le egy hozzá hasonlót - bármiféle eszme nevében -, mint az az ember, aki nem olvasta Dickenst. S éppen Dickens, Stendhal, Dosztojevszkij, Flaubert, Balzac, Melville stb. olvasásáról, vagyis az irodalom olvasásáról beszélek, nem az olvasni tudásról, nem a tanultságról. Az írni-olvasni tudó, tanult ember - elolvasva ilyen-olyan politikai traktátust - teljességgel képes rá, hogy lelőjön egy hozzá hasonlót, s ráadásul a meggyőződés lelkesültsége tölti el közben.(...)

De szeretném hozzátenni, mielőtt rátérnék a költészetre, hogy hasznos volna az orosz tapasztalatot figyelmeztetésnek tekinteni, már csak azért is, mert a Nyugat társadalmi struktúrája általában véve mind a mai napig analóg azzal, ami 1917-ig Oroszországban létezett. (Közbevetve, éppen ezzel magyarázható a XIX. századi orosz pszichologizáló regény népszerűsége Nyugaton, s a mai orosz próza viszonylagos sikertelensége. Úgy látszik, az olvasó nem tartja kevésbé különösnek az Oroszországban a XX. században kialakult társadalmi viszonyokat, mint a figurák nevét, amely megakadályozza benne, hogy azonosuljon velük.) Például az 1917-es októberi fordulat előtt Oroszországban semmivel se volt kevesebb politikai párt, mint ma az Amerikai Egyesült Államokban vagy Nagy-Britanniában. Más szóval: az elfogulatlan ember észreveheti, hogy bizonyos szempontból Nyugaton még tart a XIX. század. Oroszországban befejeződött; s ha azt mondom, hogy tragédiával fejeződött be, akkor mindenekelőtt az emberáldozatok mennyisége miatt mondom ezt, amelyet a létrejövő társadalmi és kronológiai változások hoztak magukkal. Ebben a tragédiában nem a hős pusztul el - a kórus pusztul el.

III

Bár az az ember, akinek az orosz az anyanyelve, oly természetesen beszél a politikai gonoszról, ahogy emészt, most témát szeretnék váltani. A nyilvánvalóról folytatott beszélgetéseknek megvan az a fogyatékoságuk, hogy a könnyedségük, az igazságuk hamar föltalálható érzése elzüllesztzi a tudatot. Ez a csábításuk megvan, amelynek a természete hasonló annak a társadalmi reformátornak a csábításához, aki ezt a rosszat a világra hozta. Ennek a csábításnak a fölismerése, ennek visszautasítása a felelős bizonyos mértékig sok kortársamnak a sorsáért, író társaimról már nem is szólva; felelős azért az irodalomért, amely tolluk alatt megszületett. Ez az irodalom sem nem menekült a történelem elől, sem nem fojtotta le az emlékezetet, ahogy kívülről látszhatik. „Auschwitz után nem lehet verset írni” - mondja Adorno, s aki ismeri az orosz történelmet, elismételheti ugyanezt, behelyettesítve egy tábor nevét; ha akarom, nagyobb joggal ismételheti el, hiszen a sztálini táborokban elpusztult emberek száma messze felülmúlja azokéit, akik német lágerekben pusztultak el. „Hogy lehet Auschwitz után lunchöt enni?” - jegyezte meg erre Mark Strand amerikai költő. A nemzedékem, amelyhez tartozom, mindenesetre képesnek mutatkozott megkomponálni ezt a zenét.

Ez a nemzedék épp akkor született, amikor teljes erővel működtek az auschwitzi krematóriumok, amikor Sztálin a zenitjén volt istenesített, abszolút, mintegy a természet által szankcionált hatalmának; s a jelek szerint ez a nemzedék azért jelentkezett a világon, hogy azt folytassa, aminek elvileg meg kellett volna szakadnia azokban a krematóriumokban s a sztálini archipelágus névtelen tömegsíraiban. Nem kis mértékben az én nemzedékem érdeme, hogy nem minden szakadt meg - legalábbis Oroszországban -, s én nem kevésbé vagyok büszke arra, hogy ehhez a nemzedékhez tartozom, mint arra, hogy ma itt állok. S a tény, hogy ma itt állok, elismerése azoknak a szolgálatoknak, amelyeket ez a nemzedék tett a kultúrának; Mandelstamot idézve, hozzátennem, a világ kultúrájának. Ha visszanézek, azt mondhatom, pusztaságban, pontosabban, a kipusztultsága miatt ijesztően üres térben kezdtünk, s inkább intuitíve, mint tudatosan, épp arra törekedtünk, hogy újra létrehozzuk a kontinuos kultúra hatását, helyreállítsuk formáit és trópusait; hogy a kevés épen megmaradt s gyakran tökéletesen kompromittált formáját feltöltsük a saját, új vagy akkor annak feltűnő, modern mondandónkkal.

Valószínűleg létezett másik út: a további deformáció, a töredékek, a roncsok, a minimalizmus, a megszegődő lélegzet poétikája. Ha elhatároltuk magunkat ettől, egyáltalán nem azért, mert az öndramatizáció útjának tűnt föl előttünk, vagy nem azért, mert roppantul megihletett minket az eszme, hogy megőrizzük az általunk ismert örökletesen nemes kulturális formákat - ezek a mi tudatunkban azonos értékűek voltak az emberi méltóság formáival. Azért határoltuk el magunkat ettől, mert a választás voltaképpen nem a miénk volt; a kultúra választott: s ez a választás ismét csak esztétikai, nem pedig erkölcsi volt. Persze, az ember természetesebben vélekedik önmaga felől, ha nem a kultúra eszközeként, ellenkezőleg: alkotójaként és őrizőjeként gondol magára. S ha most az ellenkezőjét állítom, nem azért, mert a XX. század végén megvan a maga bája Plótinusz, Shaftesbury, Schelling vagy Novalis parafrázisának, hanem azért, mert ha valaki, hát a költő mindig tudja, hogy amit a köznyelv a Múza hangjának nevez, az valójában a nyelv diktátuma; hogy nem a nyelv az ő eszköze, hanem ő eszköze a nyelvnek, azért, hogy annak létezése folytatódjék. A nyelv pedig - még ha lelkes lénynek képzeljük is el (az volna csak igazságos!) - nem képes az etikai választásra.

Az ember különféle elképzelések alapján kezd neki a versírásnak: hogy meghódítsa a szerelmese szívét, hogy kifejezze viszonyát a környező valósághoz, legyen az tájkép vagy az állam, hogy rögzítse azt a lélekállapotot, amelyben az adott pillanatban leledzik, hogy nyomot hagyjon a földön - erre gondol ebben a pillanatban. Leginkább öntudatlan-mimetikus elképzelések alapján folyamodik ehhez a formához, a vershez: a feketén, függélyesen megalvadt szavak a fehér papírlap közepén valószínűleg a saját, a világban elfoglalt helyére emlékeztetik az embert, arra, hogy aránylik teste a térhez. De függetlenül az elképzelésektől, amelyek alapján a tollért nyúl, s függetlenül attól, hogy rögtönös következményeként e vállalkozásnak milyen hatása van a bármilyen nagy vagy kicsi hallgatóságra annak, ami a tolla alól kikerül, létrejön az az érzés, hogy közvetlen kapcsolatba lépett a nyelvvel, pontosabban, hogy függőségbe került vele, függ tőle, mindentől, amit e nyelven már kimondtak, leírtak.

Ez a függőség abszolút, despotikus, de fölszabadító is. Hiszen a nyelv, lévén mindig öregebb, mint az író, kolosszális centrifugális erővel is rendelkezik, amellyel az ideiglenes erőforrása, vagyis az eljövendő idő összessége tölti fel. És ezt az erőforrást nem annyira a nyelvet beszélő nemzet mennyiségi összetétele határozza meg - bár az is -, mint inkább az e nyelven megírt versek minősége. Elég, ha az antik, a görög vagy a római auktorokra hivatkozunk, elég, ha Dantéra hivatkozunk. Amit ma oroszul vagy angolul alkotnak, az például garantálja, hogy ezek a nyelvek létezni fognak az elkövetkezendő évezred folyamán. Megismétlem, a költő a nyelv létezésének eszköze. Vagy, ahogy a nagy Auden mondta, ő az, aki által a nyelv él. Én, aki ezeket a sorokat írom, elmúlok, önök, akik ezeket a sorokat olvassák, elmúlnak, de a

nyelv, amelyen íródtak, s amelyen önök olvassák őket, nem csak azért marad meg, mert hosszabb életű az embernél, hanem azért is, mert alkalmasabb a mutációra.

Ám aki verset ír, nem azért írja, mert a halála utáni dicsőségre számít, bárha gyakran reménykedik is, hogy a verse, legalább egy kis időre, túléli őt. A versíró azért írja a verset, mert a nyelv sugallja vagy egyszerűen diktálja a következő sort. Amikor egy költő belefog egy versbe, rendszerint nem tudja, hogyan fog befejeződni, s időnként roppantul csodálkozik az eredményen, hisz az gyakran jobban sikerül, mint hitte volt, s a gondolata messzebb jut, mint eltervezte. Ez az a pillanat, amikor a nyelv jövője beleavatkozik a jelenébe. Mint tudjuk, a megismerésnek három módszere van: az analitikus, az intuitív, s az a módszer, amellyel a bibliai próféták éltek: a kinyilatkoztatás. A költészet abban különbözik a többi irodalmi formától, hogy egyszerre mind a három módszerrel él (főleg a másodikhoz és a harmadikhoz vonzódik), hisz mindhárom adott a nyelvben; s időnként egyetlen szó, egyetlen rím segítségével a versírónak sikerül odáig eljutnia, ameddig előtte senki sem jutott; s tán tovább is, mint ő maga kívánta volna. A versíró mindennekfölött azért ír verset, mert a versírás a tudat, a gondolkodás, a világerzés hasonlíthatatlan katalizátora. Ha az ember egyszer kipróbálta ezt a katalizációt, már nem tudja megtartóztatni magát a kísérlet megismétlésétől, függőségbe kerül e folyamattal, ahogy a narkotikumokkal vagy az alkohollal kerülnek függőségbe. Azt hiszem, azt az embert nevezik költőnek, aki hasonló függőségben van a nyelvvel.

Király Zsuzsa